

Vladimir Strugar
Ministarstvo prosvjete i športa
Zagreb

UDK/ 050:37](497.5) "19"

Primljeno: 2003. godine

Izvorni znanstveni članak /

Original scientific paper

ČASOPISI ZA ODGOJ I IZOBRAZBU U HRVATSKOJ U XX. STOLJEĆU

Autor u članku definira pojam časopisa, odnosno pedagoških časopisa, opisuje njihovu pojavu u svijetu i u Hrvatskoj. Bogatu povijest pedagoških časopisa u XX. st. s njihovim bitnim obilježjima opisuje na dvije razine. U prvoj su skupini uglavnom časopisi koji su utemeljeni u XX. st. i izlaze dulje vrijeme, a u drugoj skupini su tzv. regionalni časopisi. Središnji je časopis *Napredak* koji djeluje od 1859. godine, dakle sto četrdeset tri godine, i koji je bio snažan i inspirativan poticaj za utemeljenje mnogih drugih pedagoških časopisa.

Ključne riječi: periodičke publikacije, pedagoški časopisi, Hrvatska, XX. stoljeće

UVODNE NAPOMENE

Hrvatska u svojoj povijesti školstva i pedagogije ima bogatu povijest časopisa uopće, ali i u užem smislu pedagoških časopisa. Oni su, sasvim je sigurno, bili važan čimbenik promicanja domaće i strane pedagogijske teorije i pedagoške prakse.

Mnogi su se pedagoški časopisi pojavljivali od polovice XIX. st., primjerice oni koji su se bavili općim pedagoškim pitanjima, kao što su *Napredak* (1859.), *Školski prijatelj* (1868.), *Hrvatski učitelj* (1877.), *Zora* (1884.), *Tumač* (1884.), *Obća pučka škola* (1884.), *Škola* (1890.), *Pedagogijski glasnik* (1892.), *Nastavni vjesnik* (1893.), *Kršćanska škola* (1897.), *Učiteljski glasnik* (1899.), *Učiteljski glas* (1899.) i dr. Spomenimo zatim i one koji su se većinom tema opredijelili za pedagošku praksu, primjerice *Sv. Ceciliju* (1877.), *Hrvatski So-*

kol (1878.), *Školski vrt* (1889.), *Gimnastiku* (1890.) te časopise za predškolski i obiteljski odgoj i izobrazbu: *Prosvjeta* (1872.), *Prijatelji slijepih i gluhonijemih* (1893.) i dr. U to se vrijeme utemeljuje i pedagoški časopis *Slijepčev prijatelj* (1890.) koji promiče stručno školstvo i specijalnu pedagogiju.

U ovoj ćemo se raspravi baviti ponajprije pedagoškim časopisima koji su, kraće ili dulje, djelovali tijekom XX. st., ali i definirati pojam časopisa, odnosno pedagoškog časopisa, opisati pojavu časopisa u Hrvatskoj, pokušati ih razvrstati prema njihovom predmetu ili sadržaju članaka i opisati neka obilježja.

ČASOPIS – PERIODIČKA PUBLIKACIJA

Časopis je periodička publikacija namijenjena najčešće čitateljima određena profila i interesa, uvezana i po opsegu slična knjizi (V. Anić, 1991., 75). Njegovo je obilježje da izlazi redovito tjedno, mjesečno, dvomjesečno, tromjesečno ili polugodišnje. On širem ili užem krugu čitatelja priopćuje najnovija ostvarenja i druge obavijesti iz znanosti, umjetnosti, športa, zabave i drugih područja društvenoga života.

Po sadržaju može biti primaran, ako objavljuje članke o neposrednim rezultatima znanstvenoistraživačkoga rada, novim pogledima na već spoznane pojave ili predmete i novosti, sekundaran ako objavljuje analitičko–sintetičku obradu primarnih publikacija (knjige, disertacije, izvještaji, patentni), ili tercijaran ako objavljuje indekse, kazala i bibliografske podatke o primarnim publikacijama.

Važan je i kontinuiran iskaz javnoga mišljenja, umjetničkog ukusa i znanstvenog napretka. Osobito je važan izvor informacija znanstvenicima i svima koji se bave određenim stručnim i znanstvenim područjem. Osim toga, časopis ima dvojaku ulogu, i to u institucionalizaciji znanosti i ustanovljavanju univerzalnosti moderne znanosti. Ostvarivanjem prve uloge omogućuje pozivanje znanstvenika, ali i organiziranu potporu izvan neke institucije te prihvaćanje i uporabu rezultata intelektualne aktivnosti drugih institucija. Druga njegova uloga proizlazi iz činjenice da je suvremena znanost univerzalna, da se ostvaruje na temelju komunikacijskoga sustava koji omogućuje komuniciranje među znanstvenicima i društvenim institucijama cijeloga svijeta (T. Šercar, 1988.).

Osim općega pojma časopis, poseban je pojam *pedagoški časopis*. To je periodička publikacija koja objavljuje članke s područja pedagoške teorije i pedagoške prakse, a namijenjen je ponajprije onima koji se bave odgojem i izobrazbom, kao što su učitelji, roditelji i pedagozi u najširem smislu riječi.

Pedagoški časopisi i listovi čine jedinstvenu skupinu pod nazivom *pedagoški tisak*, za razliku od *pedagoške literature* koja obuhvaća knjige, znanstvena i stručna djela iz pedagogije.

Članak je temeljna sastavnica časopisa. On je sastavak o raznim temama bez unaprijed zadanoga sadržaja i načina pisanja (V. Anić, 1991., 83). U časopisima, posebice primarnim znanstvenim i stručnim, članci se razvrstavaju u nekoliko skupina: izvorni znanstveni članak, prethodno priopćenje, pregledni članak, izlaganje sa znanstvenog skupa, stručni članak. Osim toga, časopisi objavljuju i informativno–referalne članke: recenzije, prikaze domaćih i stranih stručnih i znanstvenih djela, bibliografije, vijesti, kronike i obavijesti.

POJAVA ČASOPISA U HRVATSKOJ

Časopisi su se u Hrvatskoj pojavili gotovo dva stoljeća poslije prvih časopisa u Europi jer se ondje javljaju u XVII. st., a u XVIII. st. većina europskih zemalja ima neku znanstvenu ili književnu periodičku publikaciju. Naime, prvi je znanstveni časopis tiskan 1665. godine u Francuskoj, s naslovom *Journal des Scavans*.

U Hrvatskoj se javljaju početkom XIX. st., a prvi *Agramer Theater Journal* tiskan je u Zagrebu 1815. godine. Zatim od 1826. do 1912. godine izlazi časopis *Luna Agramer Zetschrift*, ali i neki drugi – na njemačkom jeziku.

U vrijeme ilirskoga pokreta počinju se tiskati i časopisi na hrvatskomu jeziku, primjerice od 1835. godine kao prilog Gajevim novinama izlazi *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska*. Od 1836. godine časopis izlazi pod naslovom *Danica ilirska*. Smotra za književnost, umjetnost i narodni život *Kolo* izlazi od 1842. godine kao i prvi stručni časopis *Gospodarski list*. Tih godina, odnosno 1844. u Zadru počinje izlaziti *Zora dalmatinska*, a 1849. godine *Zagrebački katolički list* i mnogi drugi.

Polovicom XIX. st. utemeljeni su prvi znanstveni časopisi, a među njima je *Arkiv za povesnicu jugoslavensku* Ivana Kukuljevića Sakcinskog (1851.). Iste godine u Zadru izlazi i prvi pravni časopis s naslovom *Pravdonoš*.

Valja istaknuti da pedagozi 1859. godine utemeljuju *Napredak*, prvi časopis za pedagošku teoriju i pedagošku praksu. On u kontinuitetu izlazi već sto četrdeset tri godine, pa je, prema tomu, među prvim časopisima takve vrste u Europi.

Pregled pedagoških časopisa utemeljenih u XX. stoljeću u Hrvatskoj

Predmet časopisa	Naziv časopisa	Godina utemeljenja
------------------	----------------	--------------------

I. OPĆA PEDAGOŠKA PITANJA

Preporod (Zagreb).....	1905.
Luč (Zagreb)	1905.
Narodna prosvjeta (Pula–Pazin)	1906.
Hrvatski učiteljski dom (Zagreb).....	1908.
Novo vrijeme (Šibenik)	1908.
Hrvatska škola (Pazin)	1912.
Glasnik učiteljskog društva (Split) ¹⁾	1914.
Narodni učitelj (Arbanasi)	1914.
Praktični učitelj (Karlovac).....	1916.
Pokret (Split).....	1917.
Pučka prosvjeta (Split).....	1921.
Hrvatski učitelj (Zagreb).....	1921.
Jedinstvo (Zagreb)	1922.
Zbornik za pučku prosvjetu (Zagreb)	1922.
Nova škola (Križevci–Čakovec).....	1924.
Seljačka prosvjeta (Zagreb)	1926.
Savremena škola (Zagreb)	1927.
Učitelj u školi i narodu (Dubrovnik).....	1930.
Prosvjetni pregled (Zagreb)	1930.
Naši dani (Knin).....	1938.
Nastavnički pokret (Zagreb)	1940.
Narodna prosvjeta (Zagreb) ²⁾	1944.
Školski vjesnik (Split).....	1951.
Život i škola (Osijek)	1952.
Pogledi i iskustva u reformi školstva (Zagreb) ³⁾	
Dostignuća (Gospić)	1964.
Istraživanja odgoja i obrazovanja (Zagreb)	1981.
Odgoj i samoupravljanje (Zagreb).....	1981.
Odgoj i osnovno obrazovanje (Rijeka)	1982.
Radovi (Zadar).....	1985.
Anali za povijest odgoja (Zagreb)	1992.
Bjelovarski učitelj (Bjelovar).....	1992.

¹⁾ Časopis 1917. godine mijenja ime i nastavlja izlaziti s naslovom *Pokret*.

²⁾ Prestao je izlaziti 1948. godine, a njegovu ulogu preuzima poslije *Kulturni radnik*.

³⁾ Od 1976. godine časopis izlazi pod naslovom *Obrazovanje i rad* (Zagreb).

II. PEDAGOŠKA PRAKSA

Nastava istorije u srednjoj školi (Zagreb).....	1951.
Jezik (Zagreb)	1952.
Radio u školi (Zagreb)	1954.
Historijski pregled (Zagreb).....	1955.
Geografski horizont (Zagreb)	1955.
Muzika i škola (Zagreb).....	1956.
Nastava povijesti (Zagreb).....	1967.
Likovna pedagogija (Zagreb).....	1968.
Umjetnost i dijete (Zagreb) ⁴⁾	1969.
Strani jezici (Zagreb)	1972.
Kateheza (Zagreb).....	1978.
Marksističko obrazovanje (Zagreb)	1978.
Tonovi (Zagreb)	1986.
Metodički ogledi (Zagreb)	1990.
Edukacija, rekreacija, sport (Rijeka).....	1991.
Hrvatski u školi (Zagreb) ⁵⁾	1994.

III. PREDŠKOLSKI I OBITELJSKI ODGOJ I IZOBRAZBA

Na domaćem ognjištu (Zagreb) ⁶⁾	1900.
Novi naraštaj (Zagreb)	1906.
Roditeljski list (Zagreb).....(1908.,1939.,1953.–1956.)	
Roditeljski list (Đurđevac).....	1908.
Dom i škola (Zagreb).....	1932.
Roditelji i škola (Zagreb) ⁷⁾	1971.
Dijete–škola–obitelj (Zagreb)	1995.

IV. STRUČNO ŠKOLSTVO I SPECIJALNA PEDAGOGIJA

Socijalna misao (Zagreb)	1954.
Stručno obrazovanje (Rijeka)	1957.
Defektologija (Zagreb)	1965.
Pregled problema mentalno nedovoljno razvijenih osoba (Zagreb)	1965.
Usmjereno obrazovanje (Zagreb)	1975.
Reforma obrazovanja (Zagreb)	1976.

⁴⁾ Časopis je prestao izlaziti 1997. godine. Vidjeti: A. Posilović: Bibliografija časopisa *Umjetnost i dijete* od prvog broja (1/1969.) do posljednjeg trobroja (160–162/1997.), Savez društava Naša djeca Hrvatske, Zagreb, 2002.

⁵⁾ Časopis je od 1976. godine izlazio pod naslovom *Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika i Suvremena metodika nastave hrvatskoga jezika*.

⁶⁾ Od 1901. godine izlazi pod naslovom *Domaće ognjište* (Zagreb).

⁷⁾ Od 1990. godine izlazi pod naslovom *Zrno* (Zagreb).

V. NARODNO PROSVJEĆIVANJE, IZOBRAZBA ODRASLIH I PROFESIONALNA ORIJENTACIJA

Zbornik za pučku prosvjetu (Zagreb)	1922.
Kulturni radnik (Zagreb) ⁸⁾	1948.
Narodno sveučilište (Zagreb) ⁹⁾	1955.
Prosvjeta (Zagreb)	1957.
Radnik i obrazovanje (Zagreb)	1961.
Obrazovanje i rad (Zagreb) ¹⁰⁾	1967.
Profesionalna orijentacija (Zagreb)	1973.
Obrazovanje i zanimanje (Zagreb)	1976.

VI. IZVANŠKOLSKI ODGOJ I IZOBRAZBA

Pisma odgajatelja (Zagreb)	1953.
Naša djeca (Zagreb)	1953.

VII. ŠKOLSKA OPREMA, NASTAVNA TEHNIKA I INOVACIJE

Škola i školska oprema (Zagreb)	1953.
Radio i televizija u školi (Zagreb)	1960.

VIII. NA JEZICIMA NACIONALNIH MANJINA

Scuola nuova (Rijeka)	1947.
-----------------------------	-------

Iako ovaj pregled pedagoških časopisa koji su izlazili u XX. st., imajući u vidu i one koji su se pojavili poslije *Napretka* (1859.) do kraja XIX. st., nije cjelovit,¹¹⁾ vjerujemo da s prilično pouzdanosti možemo zaključiti da je Hrvatska bogata pedagoškim časopisima s obzirom na raznovrsnost predmeta kojima se bave, što je važan prinos razmjeni stručnih i znanstvenih informacija (Strugar, V. i H. Vrgoč, 2001.).

Zbog svrhe članka i ograničenoga prostora, u nastavku ćemo opisati osobitosti nekih pedagoških časopisa koji su izlazili dulje te stoga imali veću i širu važnost u prosvjetnoj javnosti, ali i osobitosti časopisa koje možemo prepoznati kao regionalne.

⁸⁾ Nastavlja djelovanje časopisa *Narodna prosvjeta*.

⁹⁾ Časopis je izlazio pod naslovima *Narodno sveučilište* (1955.–1958.), *Obrazovanje odraslih* (1959.–1968.), *Andragogija* (1969.–1990.) i *Theleme* (1991.–1995.), a od 1998., s brojevima 1–4 pod naslovom *Obrazovanje odraslih*.

¹⁰⁾ Od 1961. godine izlazio je pod naslovom *Pogledi i iskustva u reformi školstva* i nastavak je *Biltena Zavoda za unapređivanje školstva NR Hrvatske*.

¹¹⁾ Spomenimo još neke časopise posebne namjene: *Vjerni drug* (Zagreb, 1912.), “zabavni i poučni list za trgovačku, obrtnu i opetovničku omladinu”; *Prosvjetni vjesnik* (Zagreb, 1948.), list donosi zakonske odredbe, upute i preporuke; *Školske novine* (Zagreb, 1950.), “tjednik za učitelje, nastavnike i profesore NR Hrvatske”. Poslije 1945. godine više je časopisa koji objavljuju književne radove namijenjene djeci i mladima, primjerice *Radost* (1951.), *Modra lasta* (1954.), *Smilje i bosilje* (1970.) i dr.

NEKE OSOBITOSTI PEDAGOŠKIH ČASOPISA KOJI SU DULJE IZLAZILI U XX. STOLJEĆU

Časopisi za opća pedagoška pitanja

Napredak (Zagreb) utemeljen je 1859. godine, a za to su zaslužni Sjepan Novotny, Ferdo Mlinarić, Ferdo Vuksanović i Vjenceslav Marik, učitelji zagrebačke dječjačke “uzorne glavne učione” u Gornjem gradu. Prvi je broj izašao 1. listopada 1859. godine i on izlazi, bez prekida, do danas, sto četrdeset tri godine. Časopis od osnutka do 1945. godine izlazi pod naslovom *Napredak*,¹²⁾ a od 1945. do 1991. pod naslovom *Pedagoški rad*. Od prvog broja u 1991. godini ima svoj izvorni naslov – *Napredak*.

Napredak je imao i svoje dodatke različita opsega, svrhe i sadržaja koji su imali zadaću pružiti pomoć u praktičnom školskom radu. To su primjerice *Hrvatska povjesnica* (1861.), *Rukovodstvo za jezičnosastavoslovnu obuku* (1868.), *Siloslovje* (1868.), *Priskok* (1870.), *Vjestnik prve obće hrvatske učiteljske skupštine* (1871.), *Službeni dodatak* (1876.–1882.), *Književna smotra* (1883.–1894.), *Risarski list* (1889.–1891.), *Hrvatski učiteljski dom* (1908.–1921.), *Vjesnik Hrvatskog pedagoško–književnog zbora* (1924.), *Školska praksa* (1932.), *Notni prilog* (1932.–1933.), *Povijest pedagogije* (1933.), *Radovi članova Zadruga “Ivan Filipović”* (1940.) i dr.

Napredak od 1873. godine s XIV. godištem postaje i ostaje do danas glasilo Književnog pedagoško–književnog zbora u Zagrebu.

Od utemeljenja do 2001. godine časopis je imao 28 glavnih (i odgovornih) urednika. Najdulje su tu funkciji obavljali Ljudevit Modec i Stjepan Basariček – 23 godine, Vladimir Poljak – 15 godina, Dragutin Franković i Vladimir Jurić – 10 godina itd. (Strugar, V. i H. Vrgoč, 2002., 83–129).

Napredak je imao nekoliko razvojnih etapa u nastojanju da se oblikuje kao znanstveni i stručni časopis. Takvo je nastojanje uvođenje novih rubrika koje su pratile suvremene odgojne i izobrazbene tendencije (npr. teorijska i praktična pedagogija), zatim prevođenje sažetka na francuski (1956.), engleski (1981.) i njemački jezik zajedno (1999.). Nakon 1974. godine dobiva UDK oznaku (1981.) i ISSN, pa se članci od 1982. godine razvrstavaju prema znanstvenim kriterijima.

U proteklih sto četrdeset godina objavljeno je ukupno 2553 broja na 68 701 stranici. U rubrikama je tiskano 12 913 članaka, a napisalo ih je 2055 autora (Strugar, V. i H. Vrgoč, 2001., 149–173).

¹²⁾ Početkom 30-ih godina XX. st. *Napredak* je u materijalnim poteškoćama pa se spojio s časopisom *Savremena škola* (Zagreb, 1927.) te je izlazio 1932. i 1933. godine pod naslovom *Napredak–Savremena škola*.

Objavljeni su članci razvrstani u 72 rubrike. Najviše je članaka objavljeno o općim pedagoškim pitanjima, metodikama i didaktici (27 posto), slijede ocjene i prikazi (14 posto), školstvo u drugim državama (8 posto), povijest školstva i pedagogije (4 posto), iz pedagoške prakse (2,5 posto), opis rada HPKZ-a (4 posto) itd. (Strugar, V. i H. Vrgoč, 2001., 132).

Škola (Osijek, Karlovac, Zagreb, 1890.–1914.), “list za učitelje i prijatelje škole”. Svrha mu je bila da promiče stručan i praktičan rad učitelja, osobito u metodičkom pogledu. Izlazio je mjesečno. Utemeljio ga je M. Vuković u Osijeku 1890. godine i uređivao do drugog broja 1896. godine. Do 1904. godine izlazi u Karlovcu, a od 1905. do 1914. godine u Zagrebu. Uređivao ga je Stjepan Širola za vrijeme izlaženja u Karlovcu i Zagrebu, a 1913. godine imao je sljedeće rubrike: Pedagoško–naučni članci, Teorija i praksa, Vjekopisi, Razni članci, Listak, Književnost i Bilješke.

Nastavni vjesnik (Zagreb, 1892.), pedagoški časopis o teoriji i praksi u srednjim općeizobrazbenim školama. U početku izlazi u nakladi Hrvatsko–slavonsko–dalmatinske zemaljske vlade, a potom, nakon utemeljenja Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora 1905. godine, službeno je njegovo glasilo. Međutim, Društvo je zabranjeno 1929. godine, pa časopis izlazi uz pomoć Matice hrvatske. Od 1930. do 1941. godine izlazio je povremeno.¹³⁾

Prvi je urednik bio Tomo Maretić (1892.–1897.), zatim A. Musić (do 1919.), Stjepan Matičević (do 1922.), J. Pasarić (do 1925.), Vladimir Petz (do 1929.), a od 1930. godine M. Gavazzi i V. Vrkljan i dr.

Nakon punih 46 godina, odnosno 9. veljače 1991. godine, održana je obnoviteljska skupština Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora.¹⁴⁾ Društvo je oživjelo časopis. Prvi je broj *Nastavnog vjesnika* izašao u siječnju 1996. godine, a glavna i odgovorna urednica bila je Marija Rašan Križanac. Časopis izlazi tromjesečno s rubrikama: Stručni i znanstveni prilozi, Školstvo u svijetu, Mišljenja i osvrti, Umjetničko stvaralaštvo prosvjetnih djelatnika, Novosti u svijetu knjige.

Preporod (Zagreb, 1905.–1914.), “hrvatska pedagoška smotra za roditelje, učitelje i sve prijatelje mladeži”. Časopis je uređivao Vjekoslav Košćević, zagrebački učitelj, tajnik Hrvatskog društva za unapređivanje uzgoja. Izlazio je jednom mjesečno, najčešće sa sljedećim rubrikama: Članci, Vijesti iz Hr-

¹³⁾ Vidjeti: Iz poviesti hrvatskog školstva i prosvjete. Poviestni spomenspis prigodom 50. godišnjice “Nastavnog vjestnika” s dva priloga: Orešković, M.: Popis razprava i članaka “Nastavnog vjestnika” od god. I.–L. (1893.–1942.). i urednici “Nastavnog vjestnika” od 1. do 50. godišta (1892.–1942.), Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora, Zagreb, 1944., str. 389–438

¹⁴⁾ *Nastavni vjesnik*, Zagreb, 1996., br. 1., str. 4–11

vatskog društva za unapređivanje uzgoja, Književnost i novinstvo, Razgled po domu i svijetu, Kronika: nauka, umjetnost.

Preporod je često polemizirao s predstavnicima tzv. *stare škole* i bio jedan od najdosljednijih zagovornika reformne pedagogije u Hrvatskoj.

Školski vjesnik (Split, 1951.), časopis za pedagoška i školska pitanja počeo je izlaziti 1951. godine kao *Bilten*, list prosvjetnih radnika grada Splita čiji je izdavač bio Prosvjetni savjet grada Splita (od br. 1/1951. do br. 3/1951.). Od dvobroja 7–8/1952. godine izdavač je Udruženje nastavnika i profesora, stručnih suradnika i učitelja Splita. Desetljeće kasnije, od 1962. godine izdavač je Zavod za školstvo kotara Splita, a od dvobroja 7–8/1966. godine Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja u Splitu. Od početka 2000. godine izdavači su Hrvatski pedagoško–književni zbor – Ogranak Split, Pedagoško društvo Split, Fakultet prirodoslovno–matematičkih znanosti i odgojnih područja te Visoka učiteljska škola u Splitu. Časopis je 70-ih godina imao ove rubrike: Rasprave i članci, Iz odgojno–obrazovne prakse osnovnih i srednjih škola, Iz predškolskog odgoja, Povijest školstva i pedagogije, Informacije, Kraći prikazi.¹⁵⁾ U pola stoljeća uređivalo ga je jedanaest glavnih i odgovornih urednika.

Život i škola (Osijek, 1952.), časopis za pedagoška i kulturno–prosvjetna pitanja, pokrenula je skupina istaknutih prosvjetnih i kulturnih radnika u sklopu Kluba kulturnih radnika Osijeka. Među pokretačima ističu se Mirko Jirasek, Martin Petančić i Slobodan Kovačević. U razvoju i životu časopisa važna su tri izdavača: Klub kulturnih radnika u Osijeku, Pedagoški centar Osijek, a od 1960. godine preuzima ga prosvjetno–pedagoška služba. Glavni i odgovorni urednici, između ostalih, bili su Mirko Jirasek, Branko Ratkovčić, Ante Vukasović, Živojin Petrović, Nikola Barić i drugi. Usmjeren je ponajprije na probleme odgoja i izobrazbe, odnosno na promjene u školstvu i probleme nastavnog i odgojnog rada.¹⁶⁾

Časopis je prestao izlaziti 1995. godine, kada ga je preuzelo Ministarstvo prosvjete i športa u Zagrebu. Međutim, Fakultetsko vijeće Pedagoškog fakulteta u Osijeku pokrenulo je 1998. godine inicijativu za obnavljanje časopisa *Život i škola*, dodajući mu podnaslov: *Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*. Prvi obnovljeni dvobroj, s glavnom i odgovornom urednicom Anom Pintarić, izašao je u lipnju 1999. godine s tri rubrike: Teorijski problemi i rasprave, Iz prakse, Prikazi.

¹⁵⁾ Časopis je 20. prosinca 2001. godine obilježio 50. obljetnicu održavanjem znanstvenog kolokvija s temom *Uloga časopisa u razvoju teorije i prakse odgoja i obrazovanja*. Vidjeti: *Školski vjesnik 1951.–2001.* Bibliografija, Split, 2001.

¹⁶⁾ Vidjeti: Pavlović, Ž.: *Bibliografija 30 godišta časopisa Život i škola 1952–1981.*, Zavod za prosvjetno–pedagošku službu za područje Zajednice općina Osijek, Osijek, 1981.

Pedagoška praksa

Jezik (Zagreb, 1952.), časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, pokrenut je 1952. godine na inicijativu hrvatskih jezikoslovaca i on je u određenom smislu nastavak istoimenog časopisa koji je utemeljen 1938. godine, kada je izašlo deset svezaka, ali je nakon godine dana prestao izlaziti. *Jezik* je nakratko prestao izlaziti 1960. godine

Umjetnost i dijete (Zagreb, 1969.–1997.), dvomjesečnik za estetski odgoj, dječje stvaralaštvo i društvene probleme mladih, osnovan je 1969. godine na temelju odluke Republičke konferencije Saveza društava “Naša djeca” Hrvatske, s glavnim i odgovornim urednikom Dankom Oblakom.

Časopis je mijenjao izdavače. Prvi je izdavač bio Centar za vanškolski odgoj Saveza društava “Naša djeca” Hrvatske (do 1976.), zatim Zavod za prosvjetno–pedagošku službu Hrvatske (do 1981.), od 1982. do 1986. preuzima ga IP “Mladost” iz Zagreba, a sve do ukinuća 1997. godine izdavač je NIRO “Školske novine”.

Glavni i odgovorni urednici bili su Danko Oblak, književnik i novinar, zatim Danica Nola, pedagogica, i Ivo Zalar, doktor književnosti.

Ukupno su tiskana 162 broja u 124 sveska, a najčešće rubrike bile su: Književnost (o književnim stvarateljima, književne teme, iz autorske radionice); Likovna umjetnost, likovna kultura, likovni odgoj; Glazbena umjetnost, glazbena kultura, glazbeni odgoj; Dramsko–scenska umjetnost, scenska kultura, scensko stvaralaštvo; Plesna kultura, plesni odgoj; Mediji komuniciranja; Stručni prilozi, obrade, teme; Prikazi, osvrti, recenzije; Nagrade, obljetnice; Natječaji; In memoriam – u spomen; Bibliografije.

Hrvatski u školi (Zagreb, 1994.), časopis za nastavu hrvatskog jezika, književne, scenske i filmske umjetnosti, naslijedio je *Suvremenu metodiku nastave hrvatskog ili srpskog jezika* koja je izlazila od 1976. do 1991. godine, kada nastavlja pod naslovom *Suvremena metodika nastave hrvatskoga jezika*, a izdavali su je IP “Školska knjiga” i Hrvatsko filološko društvo. Danas časopis objavljuje članke iz metodičke teorije i prakse, stručne članke o usavršavanju hrvatskoga jezika u školi. Članci se razvrstavaju u više rubrika: Iz teorije i prakse, Istraživanja, Osvrti, Kritike i prikazi i dr.

Predškolski i obiteljski odgoj i izobrazba

Domaće ognjište (Zagreb, 1901.–1914.), list hrvatskih učiteljica, bio je namijenjen obiteljskom odgoju i izobrazbi. Izlazio je u izdanju Hrvatskoga pedagoško–književnog zbora, a zatim Kluba učiteljica, odnosno Udruge učiteljica Hrvatske i Slavonije. Časopis je izlazio u 10 brojeva godišnje, a objavljivao je

i književne priloge. Uređivale su ga Marija Jambrišak, Jagoda Truhelka i Milka Pogačić.¹⁷⁾

Roditelji i škola (Zagreb, 1971./1972.), mjesečnik za odgoj djece u obitelji, vrtiću i školi, izdavali su Zajednica osnovnih škola Hrvatske i “Školska knjiga”. Sve do 1981. godine odgovorni je urednik bio Adam Vlasac, a glavni urednik Nedjeljko Kujundžić. Časopis je imao uredništvo i savjet. Rubrike su bile: Mišljenje, U centru pažnje, Portreti, Osvrti, Pročitani smo za vas, Tribina, Savjeti (pedagoški savjeti, savjeti liječnika, jezični i pravni savjetnik). Nakon deset godina časopis je prestao izlaziti, ali nastavlja 1990. godine pod novim naslovom *Zrno*, časopis za obitelj i školu.

Izobrazba odraslih

Obrazovanje odraslih, časopis za obrazovanje odraslih i kulturu, izlazio je pod naslovima *Narodno sveučilište* (1955.–1958.), *Obrazovanje odraslih* (1959.–1968.), *Andragogija* (1969.–1990.), *Theleme* (1991.–1995.) i danas kao *Obrazovanje odraslih*, čiji je izdavač Hrvatska zajednica pučkih otvorenih učilišta Zagreb.

Osnivač časopisa bio je Savez narodnih sveučilišta Hrvatske, zatim Zajednica narodnih i radničkih sveučilišta u Zagrebu i Savez andragoških društava Jugoslavije. Izdaje ga Andragoški centar u Zagrebu.

Od 1998. godine ponovno djeluje pod naslovom *Obrazovanje odraslih* i članke razvrstava u sljedeće rubrike: Stručni radovi, Pregledni radovi, Prijevod, Dokumenti, Recenzije i prikazi, Vijesti. Na kraju su časopisa podaci o autorima. Časopis izlazi tromjesečno, a sufinancira ga Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Obrazovanje i rad (Zagreb, 1976.–1989.), časopis za teoriju i praksu osnovnog i usmjerenog obrazovanja, nastavak je pedagoškog časopisa *Pogledi i iskustva u reformi školstva* koji je utemeljio Zavod za unapređivanje školstva NR Hrvatske 1961. godine.

Časopis *Obrazovanje i rad* izdavao je Zavod za prosvjetno–pedagošku službu Hrvatske, a prvi je glavni i odgovorni urednik bio Zlatko Jurković. Prestao je izlaziti nakon petog broja, 1989. godine. Njegov je nasljednik časopis *Život i škola* od broja 1 iz 1990. godine.

¹⁷⁾ Izobrazbi žena bio je namijenjen časopis *Na domaćem ognjištu* (1901.) i od 1907. do 1911. godine *Pučka prosvjeta*, oslanjajući se na nastojanje mladih intelektualaca za širenje prosvjete na selu.

REGIONALNI PEDAGOŠKI ČASOPISI

Časopisi su najčešće izlazili u Zagrebu, ali i u drugim sveučilišnim središtima (Osijek, Split, Rijeka) te ostalim kulturnim središtima, primjerice u Karlovcu (*Škola*, 1914.), Bjelovaru (*Pedagogijski glasnik*, 1892.), Šibeniku (*Učiteljski glas*, 1899.–1910.), Dubrovniku (*Učitelj u školi i u narodu*, 1930.), Zadru (*Zora*, 1884.–1889., *Narodni učitelj*, 1914.), Pazinu (*Hrvatska škola*, 1912.).

Časopise koji su izlazili u ostalim središtima, zbog metodoloških razloga, nazivamo regionalnima, čime se ne umanjuje njihova stručna i pedagoška vrijednost. Zapravo, mnoštvo pedagoških časopisa ponajviše govori o stalnim naporima, ponajprije učitelja, da svojim iskustvima obogaćuju pedagošku teoriju i pedagošku praksu. Spomenut ćemo stoga nekoliko takvih časopisa.

Roditeljski list (Đurđevac, 1908.), časopis za suvremeni obiteljski uzgoj djece, izlazio je 1908. godine u Virju, dok su uprava i uredništvo bili u Đurđevcu. U časopisu se naglašava da roditeljski odgoj mora biti na načelima suvremene znanosti, a da se “prvi temelji svakom napretku čovječanstva postavljaju u njezinoj djetinjoj dobi, u prvom uzgoju djece. Što u mlađana dječja srca usadi roditeljski uzgoj i pučka škola, to je neizbrisivo i od sudbonosne važnosti po čitav daljnji razvitak čovječji” (*Roditeljski list*, 1908., br. 1,2). Najčešće su rubrike bile: Duševni uzgoj, Tjelesni uzgoj, Crtice iz dječje psihologije.

Časopis su uređivali Stjepan Pirnath, učitelj više pučke škole i dr. Lujo Harazim, kotarski liječnik.

Nova škola (Križevci–Čakovec, 1924.–1929.), časopis za suvremenu pedagogiju, počeo je izlaziti 1924. godine u Križevcima, gdje su izašla dva godišta s ukupno 54 broja, a dva u Čakovcu s 52 broja u svakom godištu.

U njemu su objavljivani teorijski i praktični članci na temeljima “nove škole” i reformne pedagogije. Članci su razvrstavani u više rubrika: Članci općeg karaktera, Zapisci, Pabirci, Listak, Knjige i časopisi, Iz škole samoradnosti, Iz pedagoškog zavoda, Pedagoška smotra, Tehnika školske uprave, Umjetnost i vještina, Iz školskog svijeta, Znanost i pouka, Iz škole ljepšega, Iz učiteljeva života, Iz škole u dom. Među brojnim suradnicima bili su i književnici Mato Lovrak i Đuro Sudeta te poznati pedagozi Stjepan Matičević, Albert Bazala i dr.

Bjelovarski učitelj (Bjelovar, 1992.), časopis za odgoj i obrazovanje, počeo je izlaziti u svibnju 1992. godine. Godišnje izlaze tri broja časopisa. Od 1993. godine članci se recenziraju i uređuju prema uputama za uređivanje primarnih znanstvenih publikacija. Članci iz rubrike Iz pedagoške teorije i prakse imaju sažetak koji se prevodi na engleski jezik. Razvrstavaju se u više

stalnih rubrika: Iz pedagoške teorije i prakse, Hrvatski književni jezik – jezična promišljanja, Povijest školstva i pedagogije, Prikazi i osvrti, Iz znanstvenog i prosvjetnog života (V. Strugar, 1999., 311–318).

ZAVRŠNE MISLI

Brojni su se pedagoški časopisi u XX. st. u Hrvatskoj okupljali oko *Napretka*, časopisa s najduljom tradicijom. Naime, može se reći da je uz njega, kraće vrijeme, djelovalo oko devedeset časopisa koji su objavljivali članke o općim i pedagoškim pitanjima, pedagoškoj praksi, obiteljskom i predškolskom odgoju, stručnom školstvu i specijalnoj pedagogiji, narodnom prosvjećivanju, izobrazbi odraslih, izvanškolskom odgoju i izobrazbi, nastavnoj tehnologiji i inovacijama, dječjem stvaralaštvu i estetskom odgoju.

Pedagoški su časopisi bili važan izvor spoznaja učiteljima, roditeljima i pedagozima u najširem smislu riječi, ali i pokazatelj svih povijesnih napora naprednih učitelja i pedagoga u stvaranju domaće pedagoške teorije i pedagoške prakse u sklopu europske odgojno–izobrazbene tendencije.

LITERATURA

1. Anić, V. (1991.), *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, Novi liber
2. *Enciklopedijski rječnik pedagogije* (1963.), Zagreb, Matica hrvatska
3. Strugar, V. (1999.), *Regionalni pedagoški časopisi: doprinos nacionalnoj pedagoškoj periodici*, *Napredak*, Zagreb, 140 (3), 311–318
4. Strugar, V. i H. Vrgoč (2001.), *Doprinos pedagogiji i školskoj praksi*. Sto četrdeset godina časopisa *Napredak* 1859.–1999., Zagreb, Hrvatski pedagoško–književni zbor
5. Šercar, T. (1988.), *Komunikacijska filozofija znanstvenih časopisa*, Zagreb, Globus
6. Zaninović, M. (1958.), *Pedagoška štampa u Dalmaciji*, *Pedagoški rad*, Zagreb, 13 (3–4), 94–101

EDUCATIONAL JOURNALS IN CROATIA IN 20TH CENTURY (Summary)

INTRODUCTION

This paper deals with the conception of “journal” and “pedagogic journal”, describes appearing of journals in Croatia and classifies the pedagogic journals by subject–matters and topics.

Journals are bound periodical publication by volume similar to a book, intended to readers of certain profile and interests. Its main characteristic is regularity of appearing – every week, month, two or three months, or half a year, in order to inform readers about the latest achievements and information in science, arts, sports, entertainment and other fields of social life.

By subject–matters journals can be divided in three groups: primary journals publishing articles about results of scientific–research work, about new attitudes to already known phenomena, things or news; secondary journals publishing analytical–synthetical processing of the primary publications (books, dissertations, reports, patents): and tertiary journals publishing indexes, indicators, bibliographies of the primary publications.

Pedagogic journal is a special concept meaning periodical publishing articles about pedagogics' and pedagogic theory, intended mainly to educational staff, i.e. to teachers, parents and pedagogues in a wide sense of this word.

Pedagogic journals and papers represent a unique group – pedagogic printing distinct from pedagogic literature (first of all books, scientific and professional pedagogic works).

JOURNALS IN CROATIA

First journals in Europe were published in 17th century and by 18th century majority of European countries had published at least one scientific or literary journal.

The first scientific journal in the world *Journal des Scavans*, was published in 1665 in France.

In Croatia first journals were published at the beginning of 19th century, the very first – *Agramer Theater Journal* – in 1815 in Zagreb; from 1826 to 1912 the journal *Luna Agramer Zeitschrift* and some other journals had been published in German.

During the Illyrian movement journals in the Croatian language were published, such as *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska* – dawn star of Croatia, Slavonia and Dalmatia – (since 1835), *Danica ilirska* – Illyrian dawn star – (1836), *Kolo* (name of the national dance) a review of literature, arts and national life (1842), the first professional journal *Gospodarski list* (paper about economics) (1842), *Zora dalmatinska* (Dalmatian dawn – 1844), *Zagrebački katolički list* – catholic paper of Zagreb – (1849) and many others.

In 1859 pedagogues established the first journal for theory of pedagogics and pedagogic practice – “*Napredak*” (progress). The journal, being published continuously for 142 years is one of a few of its kind in Europe.

PEDAGOGIC JOURNALS BY SUBJECT–MATTERS/TOPICS

Journals in Croatia can be divided in eight basic groups by their professional and scientific topics:

1) *General pedagogic questions* (Preporod i luč – renaissance and torch – 1905), Narodna prosvjeta – national education – 1906, Narodni učiteljski dom – national teachers' home and Novo vrijeme – new age – 1908, Hrvatska škola – Croatian school – 1912, Glasnik učiteljskog društva – paper of teachers' society and Narodni učitelj – national teacher – 1914, Praktični učitelj – teachers practice – 1916, Pokret – movement – 1917, Pučka prosvjeta – elementary education – 1921, Hrvatski učitelj – Croatian teacher – 1921, Školski vjesnik – school gazette – 1951, Život i škola – life and school – 1952 and many others.

2) *Pedagogic practice* (Jezik – the language – 1952, Radio u školi – radio at school – 1954, Historijski pregled – review of history – 1955, Geografski horizont – geographical horizon – 1955, Umjetnost i dijete – arts and child – 1969, Strani jezici – foreign languages – 1972 etc.)

3) *Preschool education and family education* (Na domaćem ognjištu – by the fire–place – 1900, Domaće ognjište – fire place – 1901, Dom i škola – home and school – 1932 etc.)

4) *Professional school system and special pedagogics* (Socijalna misao – social way of thinking – 1954, Stručno obrazovanje – professional education – 1957, Defektologija – defectology – 1965, Reforma obrazovanja – reform of education – 1976 etc.)

5) *National education, education of adults and professional guidance* (Zbornik za pučku prosvjetu – anthology for national education – 1922, Kulturni radnik – cultural worker – 1946, Narodno sveučilište – national university – 1955, Obrazovanje i rad – education and work – 1967 etc.).

6) *Extracurricular education* (Pisma odgajatelja – letters of pedagogues and Naša djeca – children of ours – 1953).

7) *Classroom devices, methods of teaching and innovations* (Škola i školska oprema – school and classroom devices – 1953, Radio i televizija u školi – radio and TV at school – 1960 etc.).

8) *Education for ethnic minorities* (Scuola nuova – New school, 1947).

In conclusion we can say that Croatia is rich in tradition of journals publishing (numerous journals covering wide range topics). This tradition made very important contribution to the exchange of professional and scientific information.

Zagreb was the centre for publishing majority of journals, but some of them were published in other cities: Osijek, Karlovac, Bjelovar, Split, Šibenik, Dubrovnik, Zadar, Pazin, Rijeka, Križevci, Čakovec etc.

Researches in the field of pedagogic journals revealed that publishing of many journals ceased after short (one, five or ten years) or long (twenty five, thirty or forty years) period of time.